

ΣΑΒΒΑ ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ (Ἀθήναι)

Η ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΩΣ ΦΟΡΕΥΣ ΚΑΙ ΕΓΓΥΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΞ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἐπιστημολογικοῦ θέματος τοῦ ἐφετεινοῦ Β' Ἀνθρωπιστικοῦ Συμποσίου τῶν Δελφῶν, ἡ παροῦσα εἰσήγησις θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ δείξῃ τὴν ἐννοίαν τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ θεολογίᾳ διὰ μιᾶς συντόμου ἀναλύσεως κεντρικῶν τινῶν ἀπόψεων τοῦ θέματος «Ἡ Παράδοσις ὡς φορεὺς καὶ ἐγγυητὴς τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας». Εἰσερχόμεθα εἰς τὸ θέμα δι' ἐνὸς πρώτου καθορισμοῦ τῆς ἐννοίας, ὑφ' ἣν χρησιμοποιοῦμεν τοὺς ὄρους «ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθεια» καὶ «παράδοσις».

Ἐπίσημος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὀρισμὸς τῆς θείας ἀποκαλύψεως δὲν ὑπάρχει. Ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων θεολόγων ἐπισημαίνονται ὡς πρὸς αὐτὴν τὰ ἑξῆς : α) Ὁ ὑπερβαίνων τὴν ἀνθρωπίνην δυνατότητα χαρακτήρ τῆς ἀποκαλυπτομένης ἀληθείας. Συνήθως διακρίνουν μεταξὺ φυσικῆς καὶ ὑπερφυσικῆς ἀποκαλύψεως· τὴν πρώτην θεωροῦν ὡς καθολικὴν, ἐπὶ μέρους καὶ ἀτελεῖ, ἐνῶ τὴν δευτέραν θεωροῦν ὡς πλήρη καὶ τελικὴν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐν τῇ κυριολεξίᾳ «θείαν ἀποκάλυψιν». Τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐκφράζουν τὴν διαφορὰν ταύτην τονίζοντες τὸ ὑπερβαῖνον ἐν τῇ θείᾳ ἀποκαλύψει τὴν ἀνθρωπίνην δυνατότητα νέον καὶ καινὸν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. β) Τὸ σωτηριολογικὸν αὐτῆς περιεχόμενον. Ἡ ἀποκαλυπτομένη δηλ. ἀλήθεια περιέχει τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρχάς, βάσει τῶν ὁποίων ζῶν ὁ ἄνθρωπος σώζεται. Δηλ. ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληροῦται καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία καθίσταται βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποκάλυψις ὑφ' οἵανδήποτε μορφήν σχετίζεται πρὸς τὴν προβληματικὴν τοῦ ἀνθρώπου θέσιν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκφραζομένην εἰς τὴν ἔλλειψιν νοήματος, τὴν ἀπόγνωσιν, τὸν θάνατον, τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ ἀποκαλυπτομένη ἀλήθεια σώζει ὄχι μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τινος δυσαρέστου καταστάσεως, κινδύνου ἢ ἀπειλῆς ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς καθοδηγήσεως πρὸς τι. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ θετικῇ ἐννοίᾳ τὸ ρῆμα σώζω σχετίζεται πρὸς τὸ «σῶος», ἡ δὲ σωτηρία σημαίνει τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. γ) Ἡ σύνδεσις τῆς ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἥτοι πρὸς τὸν παλαιὸν Ἰσραήλ, πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἀποκα-

λυπτομένη δηλ. αλήθεια δὲν εἶναι καρπὸς οἰουδήποτε φιλοσοφικοῦ οἰκοδομήματος ἢ τῆς ἐνδοκοσμίου ἱστορικῆς πείρας οἰουδήποτε ἀτόμου ἢ λαοῦ, ἀλλ' ἢ ὑπαρξιακῆ βίωσις τῆς βεβαιότητος περὶ τοῦ νοήματος τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς πορείας, ἐκφαινομένου ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῆς Βίβλου δημιουργία νέων ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐκαιριῶν καὶ δυνατοτήτων, διὰ τὸ ἄτομον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπὸ τῶν παλαιότερων ὀρθοδόξων θεολόγων ἐγένετο κατὰ τρόπον ὅπως γενικόν, ὡς νὰ ἦτο τάχα ἡ ἱστορία ἀπλῶς τὸ ἐνδύμα τῆς ἀποκαλύψεως, ἐνῶ ὑπὸ τῶν πλείστων ἐκ τῶν νεωτέρων τονίζεται ὅχι μόνον ὁ κατὰ τρόπον οὐσιαστικὸν ἱστορικὸς χαρακτήρ τῆς ἀποκαλύψεως ἀλλὰ, κατὰ παράδοξον σχῆμα, καὶ ἡ διαλεκτικὴ σχέσις ἀποκαλύψεως καὶ ἱστορίας. Πολλοὶ ὀρθόδοξοι θεολόγοι σήμερον εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἀπορρίπτουν τὸν δυτικὸν σχολαστικισμὸν ὡς γλῶσσαν κατάλληλον νὰ ἐκφράσῃ τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν, θεωροῦν δὲ τὸν θεολογικὸν θετικισμὸν ἐν πολλοῖς ὡς ὑπεύθυνον διὰ τὴν σύγκρουσιν τῆς θεολογίας πρὸς ἄλλας ἐπιστήμας ¹.

Ἄφοῦ ἡ ἀποκάλυψις γίνεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἔχει ἐξέλιξιν, ἀναπτύσσεται περὶ ἐν κέντρον καὶ φωτίζεται ἐξ αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ προσώπου δηλ. καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ ὅλη ἱστορία τῆς θείας ἀποκαλύψεως συνοψίζεται εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Θεοῦ ὡς τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, ἡ ὁποία ἀγαπᾷ καὶ σφύζει, ὁδηγεῖ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς μίαν ἱστορικὴν τελείωσιν· ταῦτα δὲ παρὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀλόγου, τῆς ἀποτυχίας, τῆς ἀπογνώσεως, τῆς διαστροφῆς καὶ τοῦ ἐκμηδενισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν τῆς γῆς ².

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερόν ὅτι ὑπὸ τὸν ὄρον ἀλήθεια ἢ θεολογία ἐννοεῖ τὴν ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τῆς πίστεως ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρός, ὁ ὁποῖος ἀγαπητικῶς καὶ σωστικῶς δρῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου δίδει νόημα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν, κατὰ τρόπον δὲ μυστηριώδη διὰ τοῦ

1. Περὶ τούτων βλ. Παν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1959, τόμ. Α', σελ. 78 - 98· Ἰ. Καρμίρη, Σύνοψις τῆς Δογματικῆς Διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1957, σελ. 4 ἐξ. Χρ. Ἀνδροῦτσου, Δογματικὴ..., ἐν Ἀθήναις 1907, σελ. 3 ἐξ. Ἐπίσης: Βασ. Βέλλα, Θεὸς καὶ Ἱστορία ἐν τῇ Ἰσραηλιτικῇ Θρησκείᾳ, Ἀθήναι, ἐκδ. 2α, 1966· Ἡ Ἁγία Γραφή ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ, 1958· Ἡ Αὐθεντία τῆς Βίβλου κατὰ τὴν Διδασκαλίαν τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 1951· Παν. Μπρατσιώτου, Ἡ Αὐθεντία τῆς Βίβλου ἐξ Ὀρθοδόξου ἐπόψεως, ἐν Ἀθήναις 1952· Μαρκ. Σιώτου, Ἱστορία καὶ Ἀποκάλυψις κατὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς Κ. Διαθήκης, Θεσσαλονίκη 1953· Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης, Θεὸς καὶ Ἱστορία, Θεσσαλονίκη 1967· V. I. d. L. o s s k y, The Mystical Theology of the Eastern Church, London, 1957.

2. Τὴν θεολογίαν ταύτην περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ κέντρου τῆς ἱστορίας διετύπωσε μετὰ πολλῆς βαθύτητος κατὰ τὰς ἡμέρας μας ὁ Oscar Cullmann ἐν τῷ ἔργῳ του Christ et le Temps, Delachaux et Niestlé, Neuchâtel - Paris, 1947.

Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οἰκοδομεῖ διὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων τὴν βασιλείαν ἢ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἀπόψεως μεθοδολογίας δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἀλήθεια τῆς Θεολογίας δὲν εἶναι τι ἀπλῶς ζητούμενον ἢ καὶ εὐρισκόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ἴδια ἐντὸς τῆς ἱστορίας ἀναζητεῖ καὶ εὐρίσκει τὸν ἄνθρωπον.

Παράδοσις, ἐξ ἄλλου, σημαίνει ἐν γένει τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθητοῦ ὑπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ ἀκόμη καὶ τὰ διδασκόμενα ὑπ' αὐτοῦ¹. Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις εἶναι ἡ αὐθεντικὴ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μετάδοσις καὶ διδασκαλία τῆς πείρας τῆς ἀποκαλύψεως ἐν τῇ ζωῇ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ². Ἡ μετάδοσις αὕτη γίνεται πολυτρόπως, εἴτε διὰ δογματικῶν καθορισμῶν, εἴτε ἐν τῇ λειτουργικῇ καὶ κανονικῇ τάξει τῆς Ἐκκλησίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ καὶ κυρίως ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἁγίων καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας ἁγίων καθόλου. Παρὰ τὸ ἱστορικῶς συγκεκριμένον καὶ παρὰ τὴν προσωπικὴν βεβαιότητα ἢ πίστιν, μεθ' ὧν συνδέεται ἡ φανέρωσις τῆς θείας ἀληθείας, αὕτη, παρὰ ταῦτα, ἀποκαλύπτεται διὰ νὰ «παραδοθῇ» εἰς ἄλλους, διὰ νὰ γίνῃ «παράδοσις», ὥστε καὶ οἱ ἄλλοι νὰ μετάσχουν εἰς αὐτήν. Ἀποκάλυψις ἄνευ παραδόσεως εἶναι ἀδιανόητος, δεδομένου τοῦ κοινωνικοῦ ἢ ἐκκλησιολογικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀποκαλύψεως, τοῦ γεγονότος δηλ. ὅτι αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αἱ ἐμπειρίαι ἐνός λαοῦ ἢ ἐνός προσώπου «παραδίδονται» εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὄχι ἀπλῶς διὰ νὰ πληροφορηθῇ αὕτη καὶ μάθῃ τί συνέβη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται λαοῦ ἢ προσώπου, ὥστε ἐνδεχομένως νὰ διδαχθῇ ἐκ τῆς γνώσεως αὐτῆς. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια δὲν διδάσκεται ἀπλῶς ἀλλὰ κοινωνεῖται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐρμηνευομένη εἰς τὴν ἐκάστοτε νέαν ἱστορικὴν συγκεκριμένην κατάστασιν τῆς ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἐναντι τοῦ παραλόγου καὶ μηδενιστικοῦ στοιχείου τῆς ἐν συνεχεῖ κινήσει καὶ μεταβολῇ εὐρισκομένης ἀνθρωπίνης ζωῆς. Διὰ τὸν πόλεμον τῶν ἀρνητικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς κατὰ τῆς ἀληθείας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ροήν, κίνησιν καὶ μεταβολὴν εἶναι φανερὰ ἡ σπουδαιότης τῆς ἀκριβοῦς μεταδόσεως καὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας διὰ τῆς «παραδόσεως», ἔτσι ὥστε «παράδοσις» νὰ σημαίνῃ τοῦτ' αὐτὸ τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀναλλοίωτον κατὰ τὴν οὐσίαν μετάδοσιν τῶν ἱστορικῶν ἐμπειριῶν, ἐν αἷς ἀπεκαλύφθη ἡ θεία ἀλήθεια δι' ἐπανερμηνείας αὐτῶν ἐντὸς τῶν ἐκάστοτε νέων συνθηκῶν. Ἡ ἐν τῇ παραδόσει ἀλλοίωσις τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας θὰ ἔθετε εἰς ἄμεσον κίνδυνον τὴν γνησιότητα τῆς μύσεως εἰς τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἱστορίας,

1. Βλ. παραδίδωμι - παράδοσις ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ὑπὸ τοῦ B ü c h s e l, ἐν K i t t e l, Theol. Wörterbuch z.N.T. 2, σελ. 171 - 175.

2. Βλ. G. W. H. L a m p e, A Patristic Greek Lexicon, Oxford 1968, 1014 - 1016.

και έπομένως θά έματαίου τόν σκοπόν τής άποκαλύψεως, δηλ. τήν σωτηρίαν τοῦ ανθρώπου ώς άτομου και ώς ανθρωπότητος. Παράδοσις και αλήθεια ὑπό τήν έννοιαν αὐτήν ταυτίζονται.

Ἄλλ' έδῶ άκριβῶς εἰς τό θέμα τής κοινωνίας μετά τής αλήθειας έν τῇ παραδόσει παρομοιάζεται έξ έπόψεως έπιστημολογικῆς τό πρόβλημα τής γλώσσης και τής έρμηνείας. Πῶς ἡ έμπειρία τοῦ Θεοῦ ώς αγαπητικῆς και σωστικῆς δυνάμεως ένός συγκεκριμένου λαοῦ ἡ προσώπου, έντός συγκεκριμένων ιστορικῶς συνθηκῶν και καταστάσεων εἶναι δυνατόν «γλωσσικῶς» νά μεταδοθῆ και νά έρμηνευθῆ άκριβῶς εἰς άλλους ανθρώπους ἡ άλλους λαούς, οἱ όποῖοι θά ζήσουν χιλιάδας έτῶν μετά ταῦτα, ὑπό λίαν διαφορετικῶς ιστορικῶς καταστάσεις και μορφάς; Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ παράδοσις νά διασφύζη τήν αλήθειαν τής άποκαλύψεως και νά τήν μεταδίδη έντός μιᾶς γενικῆς ιστορικῆς ροῆς και μεταβολῆς καταστάσεων, αναγκῶν και έννοιῶν; Ἡ προβληματική τής παραδόσεως όδηγεῖ εἰς τήν προβληματικήν αὐτῆς ταύτης τής άποκαλύψεως¹.

Οἱ θεολόγοι διακρίνουν μεταξύ γραπτῆς και άγράφου παραδόσεως· έπίσης, μεταξύ παραδόσεων πάσης φύσεως (διδασκτικῶν ἠθικῶν, λειτουργικῶν, κανονικῶν κτλ.) και ιερᾶς παραδόσεως, ἥτοι τής περιεχούσης τήν οὐσίαν τής χριστιανικῆς πίστεως ἡ τὰ αναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Τινές μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων, γενικῶς ὀμιλοῦντες, ώς ιερᾶν παράδοσιν έννοοῦν τήν ὀρθήν έρμηνείαν τής Ἁγίας Γραφῆς ὑπό τής Ἐκκλησίας εἰς τὰς διαφόρους έκφάνσεις τής ζωῆς της². Ἡμεῖς έδῶ χρησιμοποιοῦμεν τόν ὄρον παράδοσις ὑπό τήν γενικωτέραν του σημασίαν τοῦ φορέως και έγγυητοῦ τής θείας άποκαλύψεως έν γένει.

1. Τό πρόβλημα τής «γλώσσης» παρουσίασαν έν ὄλη του τῇ έκτάσει έν μὲν τῷ χώρῳ τής φιλοσοφίας ὁ Martin Heidegger (Unterwegs zur Sprache, Pfullingen: Neske Verlag, 1960) και ὁ H. - G. Gadamer (Wahrheit und Methode, 2. Aufl., J.C.M. Mohr, Tübingen, 1965), έν δὲ τῷ χώρῳ τής θεολογίας ὁ Rudolf Bultmann (Jesus Christ and Mythology, C. Scribners Sons 1958. Is exegesis without presuppositions possible? έν Existence and Faith, ed. and transl. ὑπό O. Ogdén, The World Publishing Co., 1960).

2. Ἡ αντίληψις αὐτή, από πλευρᾶς ὀρθοδόξου, εἶναι στενή, άφοῦ ἡ παράδοσις δέν εἶναι δυνατόν νά ταυτισθῆ οὔτε πρὸς τήν Γραφήν οὔτε πρὸς τήν ὀρθήν κατανόησιν αὐτῆς. Ἡ παράδοσις εἶναι κάτι πολύ εὔρύτερον. Εἶναι ένδιαφέρουσα ἡ έπί τοῦ θέματος διεξαχθεῖσα πρὸ ὀλίγων έτῶν συζήτησις μεταξύ τοῦ Oscar Cullmann, ὑποστηρίξαντος, με πολλήν εὔρυτητα βεβαίως, τήν στενήν προτεσταντικήν άποψιν (La tradition, Problème exégétique, historique et théologique, Cahiers Théologiques 33, Neuchâtel - Paris, 1953) και τῶν P. Daniélou (έν Dieu Vivant, 1953) και Pierre Benoit (La Tradition selon O. Cullmann, Rev. Biblique, 1955, σελ. 258 - 264). Ὑποστηρίξαντων, κατ' οὐσίαν, τήν εὔρυτέραν ένιαίαν άποψιν τής Δυτικῆς και τής Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μετά την άρχικὴν ταύτην ἀποσαφήνισιν τῶν βασικῶν ὄρων τοῦ θέματος θὰ ἀναλύσωμεν ἐν συνεχείᾳ σκιαγραφικῶς τινὰ ἐκ τῶν κεντρικῶν αὐτοῦ σημείων.

* * *

Τίθεται εὐθὺς ἀμέσως τὸ ἐρώτημα διατί ὁ ἱστορικὸς χαρακτήρ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας καὶ ὄχι μόνον ὁ προσωπικὸς καὶ «ἀτομικὸς». Διατί π.χ. ἡ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ἐν «ἔτει πέντε καὶ δεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος» (Λουκ. 3,1) ἢ τὸ «ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου» τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως εἶναι ἀναγκαῖα; Δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ βιώσῃ τις τὸν Σταυρὸν καὶ τὴν Ἀνάστασιν ἀμέσως ἐντὸς τῶν ἰδιαιτέρων περιστατικῶν τῆς ζωῆς του, ἄνευ ἀναδρομῆς εἰς τὸ παρελθὸν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ Ἰησοῦ; Διατί ὁ λόγος τῆς ἀληθείας εἶναι συνδεδεμένος πρὸς ἱστορικὰ γεγονότα; Διατί, μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ παράδοσις περιλαμβάνει ἱστορίαν καὶ κήρυγμα;

Ἐκ τῶν ἀρχικῶς λεχθέντων ἤδη διεφάνη ὅτι ἡ ἀλήθεια διὰ τὴν θεολογίαν συνδέεται πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην κοινότητα καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποβλέπει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος π.χ. εἰς τὰ κεφ. 9 - 11 τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς σαφῶς ἀναλύει τὸ θέμα πῶς ἐκ τῶν δύο διαφόρων πνευματικῶν ομάδων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν Ἐθνῶν, ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ δημιουργεῖ μίαν νέαν ἀνθρωπότητα. Μὲ τὸ αὐτὸ θέμα ἀσχολεῖται καὶ τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς. Ἡ «καινὴ κτίσις» δὲν συνίσταται εἰς ὀλίγους ἀγίους ὡς ἄτομα, εἰς μίαν χριστιανικὴν πνευματικὴν ἀριστοκρατίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὴν νέαν ἀνθρωπότητα. Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, ἀποτελεῖ καίριον συστατικὸν τῆς ἀποκαλύψεως τὸ στοιχεῖον «κοινωνία», Ἐκκλησία καὶ ἀνθρωπότης, ἡ σύνδεσις ἱστορίας καὶ κηρύγματος ἐν τῇ παραδόσει εἶναι αὐτονόητος. Ἡ παράδοσις δὲν ἔχει χαρακτῆρα ἀπλῶς πληροφοριακὸν καὶ ἱστορικόν, διότι καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους κοινωνοὺς τοῦ μυστηρίου τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἱστορικῆς πορείας οὔτε ἀποτελεῖ μύησιν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ ὑπερέραν ἀφοῦ εἰς τὰς ἐκστατικὰς καὶ μυστικὰς ἀτομικὰς ἀποκαλύψεις τῶν Γνωστικῶν τοῦ β' αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία ἀντέταξε τὸ ἀνοικτὸν γράμμα τῶν Γραφῶν τῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἐτόνισεν ἐναντι τοῦ Γνωστικισμοῦ τὴν παράδοσιν ὡς γραπτὴν παρακαταθήκην, ἄνευ μεταλλαγῆς, προωθήσεως ἢ ἀφαιρέσεως. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐννοια τῆς παραδόσεως. Ἡ ἄλλη ἐννοια τῆς παραδόσεως, ἐξ ἴσου πρὸς τὴν πρώτην τονισθεῖσα, εἶναι ὅτι ἡ φωνὴ τῶν Ἀποστόλων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀντηχῇ εἰς τὴν ζῶσαν διδασκαλίαν καὶ τὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας¹.

1. J. M o i n g t, Ἀπὸ τὴν Γραφὴν εἰς τὸ Δόγμα, κατὰ μετάφρ. π. Μ. Ρ ο ῦ σ σ ο υ, ἐν τῷ καθολικῷ περιοδικῷ Προβλήματα Θεολογίας, Ἀθῆναι, Μάιος - Αὐγούστos, 1972, σελ. 58 - 60.

Πρὸς βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ πράγματος, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὰ ἑξῆς : Πρῶτον ὅτι ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποκτωμένη πλήρης νοήματος ὄρασις τῆς πραγματικότητος ἔναντι τοῦ ψεύδους, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἡ συνείδησις τῆς δυνατότητος πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ νοήματος τούτου διὰ τῆς ἐν τῇ πίστει ὑπερκινήσεως τῶν ἀρνητικῶν δυνάμεων τῆς ζωῆς. Ἡ ἀποκάλυψις δηλ. δὲν εἶναι κάποια οὕτως εἰπεῖν ἀστραπιαία σύλληψις μιᾶς ὑψηλῆς ιδέας, ποῦ ἐκφράζει κάποιαν ἐπιθυμητὴν μὲν ἀλλ' ἀνέφικτον πραγματικότητα· τὸ γεγονός τῆς νέας δράσεως ἐκλύει συγχρόνως ἐντὸς τῆς ἱστορίας καὶ τὰς δυνάμεις ἐκείνας τῆς πίστεως, αἱ ὁποῖαι καθιστοῦν δυνατὴν τὴν βίωσιν τῆς ἀποκαλύψεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ ἀποκάλυψις εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ δημιουργία διὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν ἀνθρωπότητα μιᾶς νέας δυνατότητος ζωῆς. Ἡ δυνατότης αὕτη δὲν ἔχει ἀπλῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑφ' ἑνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, ὅπως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῶν ἄλλων, δηλ. ὅπως ἀνεξαρτήτως τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, ὑπερκινήσεως τῶν ἀρνητικῶν στοιχείων τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀποβλέπει κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς σχέσεις καὶ εἰς τὰς ἀρνητικὰς καταστάσεις τῶν σχέσεων αὐτῶν, πρὸς διαμόρφωσιν ὀρθῆς «κοινωνίας» μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ νέα ὄρασις τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἡ φανέρωσις τῆς θεανδρικῆς προσωπικότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς «τύπους» παιδαγωγικούς, πρότυπα καὶ παραδείγματα πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐπιγιγνομένων, ἀλλὰ σταθμοὺς νέων πνευματικῶν δημιουργιῶν, νέων πηγῶν δυνάμεως διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ κόσμου. Ἀποκάλυψις — ἱστορία — σωτηρία εἶναι ἀναπόσπαστα. Ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος ἀποτελεῖ μυστηριώδη εἰς τὸ βάθος τῆς διαδικασίας καὶ διεργασίας· ἐντὸς δὲ τῆς μυστηριώδους ταύτης διαδικασίας εἶναι φανερὰ ἡ σημασία τῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶναι πληροφοριακὴ ἠθικοῦ χαρακτῆρος ἀναφορὰ εἰς τὸ παρελθὸν ἀλλὰ ζῶσα ἐν μυστηρίῳ συνέχισις τοῦ παρελθόντος ἐν τῷ παρόντι. Ἐντὸς τοῦ μυστηρίου τῆς τοιαύτης συνεχείας, ὁ πιστὸς ἔχει τὴν δυνατότητα βιώσεως τοῦ ἀρχικοῦ γεγονότος τῆς ἀποκαλύψεως, καταργουμένων τῶν ὀρίων μεταξὺ παρελθόντος καὶ παρόντος. Παράδοσις τῆς ἀποκεκαλυμμένης ἀληθείας σημαίνει δυνατότητα συμμετοχῆς καὶ κοινωνίας εἰς τὴν ὄρασιν ἐκείνης τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία καθιστᾷ τινὰ μέλος τῆς νέας ἀνθρωπότητος, τῆς «καινῆς κτίσεως». «Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ ἀλλ' ἐν δυνάμει» (Α' Κορ. 4,20). Εἰς τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἀλλὰ καὶ μετὰ τοσοῦτων καὶ τοιούτων ἀδυναμιῶν βεβαρημένον ἄνθρωπον δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀλήθεια δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ εἶναι δῶρον καὶ ἡ διατήρησις τῆς ἀληθείας ἐν τῇ παραδόσει ὅπως εἶναι δῶρον καὶ χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ ὑπὸ ἐκάστου πιστοῦ οἰκείωσις τῆς ἀληθείας ἐν τῇ πίστει.

Δεύτερον, πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν σοβαρῶς ὁ δυναμικὸς χαρακτήρ

τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθείας καὶ τῆς παραδόσεως. Ὁ δυναμικὸς οὗτος χαρακτηριστὴρ ἐκφράζεται ἐν τῇ θεολογίᾳ διὰ τῶν ὄρων ἱστορία τῆς θείας οἰκονομίας ἢ Heilsgeschichte. Ἡ ἀποκάλυψις δηλ. τῆς σωζούσης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον ἔχει ὠρισμένην πορείαν ἐντὸς τῆς ἱστορίας. Ὅπως δὴποτε καὶ ἂν ἤθελέ τις ἀντιληφθῆ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, ὅφ' οἴανδὴποτε ἔννοϊαν καὶ ἂν ἤθελεν ἐκλάβει τὸν ἐπιδιωκόμενον ἐν τῇ παλαιᾷ οἰκονομίᾳ σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, αὕτη ὑπῆρξε «παιδαγωγὸς» εἰς Χριστὸν (Γαλ. 3,24). Κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ ἐλληνιστικοῦ εἰδωλολατρικοῦ κόσμου πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ Πατέρες. Ἐπειτα, ἡ ἀρχικὴ Ἐκκλησία, ἐδραιωμένη ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν εἶχε, παρὰ ταῦτα, τὴν συνείδησιν τῆς ἱστορικῆς πληρώσεως. Ἡ ἀρχικὴ Ἐκκλησία ἐβίου τὸ γεγονός τῆς ἀποφασιστικῆς νίκης τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ κατὰ τῶν ἀντιθέων δυνάμεων ὡς «ἀπαρχὴν» καὶ ὡς «ἀρραβῶνα» τῆς νίκης, χωρὶς παρὰ ταῦτα νὰ ζῆ τὸ πλήρωμα, τὸν καινὸν οὐρανὸν καὶ τὴν καινὴν γῆν, τὰ ὅποια ἀναμένει εἰς τὸ τέλος, μετὰ τῆς Δευτέρας τοῦ Χριστοῦ Παρουσίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐξαγγέλλει εἰς τὰς Ἐπιστολάς του «μυστήρια» (Ρωμ. II, 25. Α' Κορ. 15, 51), δηλ. ἐρμηνείας του περὶ τῶν ἐσχάτων τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ Ἰωάννης (16,8 - 15) ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Παρακλήτου ὡς ὁδηγοῦ ὄχι μόνον τῶν Ἀποστόλων ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας «πρὸς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν». Ἄν ὅλα αὐτὰ παρουσιάζουν τὴν σωτηρίαν ὡς μίαν πορείαν ἢ διαδικασίαν ἢ πνευματικὴν ὠρίμανσιν ἐντὸς τῆς ἱστορίας, ἀντιλαμβάνεται τις τὴν σημασίαν τῆς παραδόσεως ἐν τῇ πορείᾳ ταύτῃ¹.

Τρίτον, ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τοῦ νοήματος τῆς πορείας ταύτης θεμελιούται ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ζώσης παρουσίας τοῦ Θεοῦ ὡς ἀγαπητικῆς ἀρχῆς, ὁδηγούσης τὸν κόσμον πρὸς τὴν τελείωσιν. Τοιουτοτρόπως, τὸ μυστήριον τῆς ἀληθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποφαίνεται ἤδη ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ· διὰ τοῦτο ἄλλωστε ἦτο δυνατὴ ἡ ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς Κ.Δ. χριστολογικὴ ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ αὐτὸ μυστήριον, ἀποσπασματικῶς καὶ

1. Τὴν ἀποψιν ταύτην περὶ «ἱστορίας τῆς σωτηρίας» (Heilsgeschichte) ὑπεστήριξε μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐναντι τῶν ἀντιιστορικῶν - ὑπαρξιακῶν τάσεων τῆς φιλοσοφίας τοῦ Heidegger ὁ Oscar Cullmann εἰς τὸ ἤδη μνημονευθὲν ἔργον του Christ et le Temps. Κατὰ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀντεπεξῆλθεν ὁ R. Bultmann (Heilsgeschichte und Geschichte, ἐν Theol. Literaturzeitung, LXXIII, 1948, σελ. 659 - 666) ὅπου ὑποδεικνύονται ὅλοι οἱ κίνδυνοι συγχύσεως ἱερᾶς ἱστορίας καὶ θύραθεν ἱστορίας. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, νομίζομεν, ἡ χρυσὴ τομὴ εἰς τὸ μέσον εἶναι ὅ,τι ἐνδείκνυται. Ἡ θεολογία δὲν δύναται νὰ δεχθῆ τὰς ἀντιιστορικάς, ψυχολογιστικάς τάσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ, δὲν δύναται ὁμως νὰ παραγνωρίσῃ τοὺς κινδύνους μιᾶς ἐκκοσμικεύσεως τῆς ἱερᾶς ἱστορίας — κινδύνους τόσο γινωστούς ἐκ τῆς ἱστορίας ὄχι μόνον τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀλλὰ καὶ τῆς ρωμαιοκαθολικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

ὀλιγώτερον σαφῶς, ὑποφαίνεται καὶ ἐκ τῆς Π.Δ. Ὁ Χριστὸς προσλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ ὀλόκληρον τὸ πνευματικὸν παρελθὸν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τὸ ἐπανερμηνεύει, τὸ θέτει δηλ. ὑπὸ τὰ κριτήρια τῆς ἐν Αὐτῷ ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας. Τὸ παρὸν τοῦ Χριστοῦ, ποὺ προσλαμβάνει συγχρόνως καὶ φιλτράρει τὸ παρελθὸν, ἀναπτύσσεται ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τοῦ Παρακλήτου εἰς ποικιλίαν μορφῶν καὶ ἐντὸς ποικίλων διαστάσεων. Τὴν ποικιλίαν αὐτὴν τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος διακρίνομεν εἰς τὰς διαφόρους ὄψεις τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου, ποὺ δίδουν οἱ διάφοροι συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ., εἰς τοὺς δογματικούς καὶ λειτουργικούς τύπους, εἰς τὰς μορφὰς τοῦ κηρύγματος, τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἀγάπης. Τὸ μυστήριον, λοιπὸν, τῆς ἀληθείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχει ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἱστορία ἀφορᾷ πάντοτε εἰς μίαν ἀνθρωπίνην κοινότητα ἐν δυναμικῇ πορείᾳ πρὸς τὸ πλήρωμα. Ἡ συνέχεια ἐν τῇ ταυτότητι τῆς κοινότητος ταύτης ἐκφράζεται διὰ τοῦ ὄρου «παράδοσις». Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ σημασία τῆς ὑπὸ τοῦ καθ' ἕκαστον ἀνθρώπου οἰκειώσεως τοῦ χαρίσματος τῆς πίστεως, ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τῆς κατανοήσεως αὐτῆς εἶναι ἐκκλησιαστικὴ, δηλ. κοινοτικὴ καὶ ὄχι ἀτομικὴ.

Ἐὰν θὰ ἤθελέ τις δι' ὀλίγων νὰ περιγράψῃ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς τῆς «παράδοσεως» ὡς λειτουργίας τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὀρθῆς ἐπανερμηνείας τοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀποτεθωρισμένου ἀρχικοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος εἰς τὴν ἐκάστοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας συγκεκριμένην κατάστασιν τοῦ πιστοῦ ἢ τῶν πιστῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ ὅσα ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος, τὸν β' αἰῶνα μ.Χ., καταπολεμῶν τοὺς Γνωστικούς, γράφει: «Οὕτω δὲ καὶ ὁ τὸν κανόνα τῆς ἀληθείας ἀκλινῆ ἐν ἑαυτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος εἴληφε, τὰ μὲν ἐκ τῶν Γραφῶν ὀνόματα, καὶ τὰς λέξεις καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγνώσεται, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν ταύτην οὐκ ἐπιγνώσεται... Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρειληφνῖα, καὶ ταύτην τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καὶ παρ' ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς ἓνα οἶκον οἰκοῦσα καὶ ὁμοίως πιστεύει τούτοις, ὡς μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν, καὶ συμφώνως ταῦτα κηρύσσει καὶ διδάσκει καὶ παραδίδωσιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιοι, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παραδόσεως μία καὶ ἡ αὐτὴ». (Ἐλεγχος, Α'Ι). Λαμβανομένης ὑπ' ὄψει ὅλης τῆς συγκεκριμένης ἱστορικῆς καταστάσεως, ὑφ' ἣν ἔγραφεν ὁ Εἰρηναῖος, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οὗτος ὡς παράδοσιν ἐθεώρει τὴν δυνατότητα τῆς Ἐκκλησίας ὡς Ἐκκλησίας νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ ἀποκαλυπτικὸν γεγονός ἢ τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀλήθειαν τῶν ἱερῶν κειμένων κατὰ ἐνιαῖον τρόπον. Ἡ ἀλήθεια παραλαμβάνεται, φυλάσσεται καὶ κηρύσσεται ἢ παραδίδεται. Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν πᾶσι τούτοις εἶναι δυνατὴ χάρις εἰς τὴν δύναμιν τῆς παραδόσεως. Ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν εὑρίσκεται ἐντὸς ἐνὸς κειμένου ἀλλ' εἰς τὴν κατάστασιν ἢ

ὅποια τὸ ἐδημιούργησε, τὸ συνετήρησε, τὸ κατέγραψε καὶ τὸ ἀνεγνώρισε ¹.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὰ ἐξῆς : α) Ἡ ἀλήθεια εἰς τὴν θεολογίαν ἔχει ὡς στόχον τὴν σωτηρίαν καὶ ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινότητος. β) Ἐνῶ ἀναζητεῖται ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, κατ' οὐσίαν αὕτη τὸν συναντᾷ ὅχι τόσο εἰς τὴν διάστασιν τῆς νοήσεως ὅσον εἰς τὸ βάθος τοῦ συνθέτου χαρακτῆρος τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ ἀνθρώπος καὶ ἡ ἀνθρωπίνη κοινότης ὁδηγοῦνται ἐκ τῆς συναντήσεως νὰ ἀνακαλύψουν τὴν ὑπεριστορικὴν των διάστασιν. γ) Ἡ ἀλήθεια ὡς συνάντησις ὑπὸ τοῦ νοήματος καὶ ὡς πορεία πρὸς αὐτὸ εἶναι «παράδοσις», δηλ. ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν βίωσις τοῦ ὁδηγοῦντος πρὸς τὴν τελείωσιν μυστηρίου τῆς δημιουργικῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ τοῦ πορευομένου πρὸς τὴν ἱστορικὴν τελείωσιν λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὡς τοιαύτη συνάντησις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πορεία πρὸς Αὐτὸν ἡ ἀλήθεια ἔχει ἀνάγκη ἐρμηνείας.

* * *

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει αὐτῆς τῆς εἰσηγήσεως ἀναλύομεν διεξοδικώτερον τὸ θέμα τῆς ἐρμηνείας τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἢ τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος ἐν τῇ παραδόσει, τοῦτο δὲ ἵνα καταστῇ ἔτι ἐναργεστέρα ἡ ἐννοια τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ θεολογίᾳ. Ἡ ἐννοια τῆς ἐπιστήμης ἀποτελεῖ τὸ κέντρον ἐνδιαφέροντος τοῦ παρόντος Συνεδρίου. Ὁ 18ος καὶ ὁ 19ος αἰὼν, διὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἀγίων Γραφῶν ἐφαρμογῆς τῆς ἱστορικοκριτικῆς ἐρεῦνης, ἐπεδίωξαν διὰ ποικίλων τρόπων καὶ μεθόδων τὴν ἰσοπέδωσιν τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ἐπιστεύετο ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἀποκαθίστατο ἀλλὰ καὶ τὰ ἱερὰ κείμενα ἀπηλευθεροῦντο παλαιῶν δεσμῶν, ὥστε νὰ τύχουν μιᾶς συγχρόνου ἐρμηνείας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν εἴτε τῆς Διαφωτίσεως εἴτε τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἐ γ έ λ ο υ ἢ τοῦ Κ α ν τ ί ο υ. Ἡ ἱστορικοκριτικὴ μέθοδος, ἐνῶ ἦτο καταλυτικὴ διὰ τὴν παραδεδομένην ἐρμηνείαν τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου, ἄφινε ἀνοικτὰς εἰς τὴν νεωτέρα σκέψιν δυνατότητας πρὸς νέας ἐρμηνείας τοῦ χριστιανισμοῦ, αἱ ὅποια

1. Περὶ τοῦ «κανόνος τῆς πίστεως» ὡς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῶν Γραφῶν, καθὼς αὕτη διευτυπώθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Εἰ ρ η ν α ί ο υ εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τούτου ὀλίγον μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Τ ε ρ τ υ λ λ ι α ν ο ῦ, ἐπὶ τὸ νομικώτερον, εἰς τὴν Δύσιν βλ. R o b e r t G r a n t, The Interpretation of the Bible, London, rev. ed., 1965, σελ. 52 ἐξ., 81 ἐξ. Παρὰ τὰ οἰαδήποτε νέα στοιχεῖα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐρμηνευτικῆς τῆς Ἐκκλησίας, εἰς Ἀνατολήν (Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια κτλ.) καὶ Δύσιν (Ρώμη, Ἀφρική), ἐκυριάρχησεν ὡς βᾶσις οἰαδήποτε περαιτέρω ἐξελιξέως ἡ περὶ «κανόνος τῆς πίστεως» ἀρχή. Ὁ Βικέντιος ὁ ἐκ Ληρίνου ἀπέδωκε τὸν θεμελιώδη τόνον ἐπὶ τοῦ θέματος διὰ τῆς περιφήμου ἐκφράσεώς του : «Nihil novandum, nisi quod traditum est» (Commonitorium VI, 9).

οὐδὲν ἄλλο ἦσαν κατ' οὐσίαν ἢ νεώτεραι ἀντιλήψεις ὑπὸ χριστιανικὸν μανδύαν. Κλασσικὸν παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ταύτης ἀποτελεῖ ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Albert Schweitzer εἰς τὸ ἔργον του *Die Geschichte der Leben - Jesu Forschung* (1901), παρατάσσει τὸ πανόραμα τῶν ἐρμηνειῶν τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Διαφωτίσεως καὶ ἐντεῦθεν κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ ὑποκειμένου εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ιστορικοκριτικῆς μεθόδου. Ἀποτέλεσμα μιᾶς τοιαύτης ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου ἦτο ἡ ἀπώλεια τῆς ιστορικῆς ἰδιοτυπίας τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστὸς ἀντὶ νὰ γίνῃ ὁ κριτὴς μας καὶ καλέσῃ ἡμᾶς εἰς μετάνοιαν, ἐκλήθη νὰ γίνῃ αὐτὸς κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὥστε νὰ διατηρήσῃ μεταξὺ μας κάποιαν θέσιν. Οὐδόλως εἶναι θαυμαστὸν ὅτι ἡ ιστορικὴ ἐρευνα τῶν Εὐαγγελίων ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ἐφθασεν εἰς πλήρη σχετικοκρατίαν, ἐπομένως καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδὲν ἢ ὀλίγα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ ιστορικοῦ Ἰησοῦ¹. Τοιοῦτοτρόπως, τὸ θέμα τῆς ἀληθείας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῆς σημασίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως κατανοεῖται σήμερον ὡς σχέσις τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος (event) πρὸς τὸν λόγον ἢ τὸ κήρυγμα (word) περὶ αὐτοῦ. Αἱ σύγχρονοι ἐρμηνευτικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τῆς σχέσεως κηρύγματος καὶ ἀρχικοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος χαρακτηρίζονται ἀπὸ μίαν ποικιλίαν κράσεων τῆς νεωτέρας ιστορικοκριτικῆς μεθόδου, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς *Formgeschichte* καὶ τῆς *Redaktionsgeschichte* ἀφ' ἐνός², καὶ τοῦ συγχρόνου φιλοσοφικοῦ ρεύματος τοῦ Ἵπαρξισμού (Existentialism) ἀφ' ἐτέρου³. Τὸ γενικώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς τάσεως αὐτῆς εἶναι ὅτι οἱ διάφοροι ἐκπρόσωποι τῆς διαφόρως ἀντιλαμβάνονται ἐν εἶδος ἐντάσεως μεταξὺ τοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος ἀφ' ἐνός καὶ ἀφ' ἐτέρου τὴν ἐν τῷ κηρύγματι ὑπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐννοίαν διατήρησιν τοῦ κεντρικοῦ νοήματος τοῦ ἀρχικοῦ γεγονότος. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο

1. Βλ. ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τὴν ἀρνητικὴν θέσιν τοῦ R. Bultmann καὶ τὴν μετριοπαθῆ τῶν μαθητῶν του ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ James Robinson, *A New Quest of the Historical Jesus*, SCM Press, London, 6th impr. 1970. Πλέον θετικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος διατύπωσιν ἐκπροσωποῦν ἐρευνηταὶ ὡς ὁ Otto Betz (*What do we know about Jesus?* SCM Paperbacks, 1968), ὅπου τὸ πρόβλημα ἐξετάζεται μὲ γερμανικὴν διεισδυτικότητά καὶ ἀγγλοσαξωνικὴν σαφήνειαν.

2. Βλ. M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, 1921. N. Perrin, *What is Redaction Criticism?*, Fortress Press, Philadelphia 1969. Pierre Benoit, *Reflexions sur la Formgeschichtliche Methode*, ἐν *Exégèse et Théologie*, Les Editions du Cerf, Paris, 1961, I, σελ. 25 - 61.

3. E. Fuchs, *Zum hermeneutischen Problem in der Theologie. Die existenziale Interpretation*, I.C.B. Mohr, Tübingen, 1959. L. Malevez, S.J., *Le Message chrétien et le Mythe. La Théologie de Rudolf Bultmann*, Paris, Desclée de Brouwer, 1954. *Kerygma and Myth*, ed. ὑπὸ H.W. Bartsch, N. York, 1961.

διεξάγεται σήμερον ἡ θεολογικὴ ἐπιστημολογικὴ συζήτησις ¹. Διακεκριμένοι ἐκπρόσωποι τῆς συζητήσεως ταύτης τοῦ θέματος θὰ ὁμιλήσουν ἐν συνεχείᾳ. Ἡ παροῦσα εἰσήγησις θὰ περιορισθῇ εἰς ὅ,τι ἡ ἐπὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συμβολὴ εἰς τὴν διεξαγομένην συζήτησιν.

* * *

Ἡ πατερικὴ, καὶ γενικώτερον ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κειμένων χαρακτηρίζεται ὡς πνευματικὴ· ὡς ἀδιαφοροῦσα δηλ. διὰ τὸ ἱστορικὸν περιεχόμενον καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ κειμένου καὶ ὡς θέτουσα ὅλον τὸ βάρος εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν εἴτε δογματικῶν εἴτε ἠθικῶν ἐποικοδομητικῶν ἐκκλησιαστικῶν σκοπῶν. Ὁ ὅρος «πνευματικὴ» ὑπ' αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις χρησιμοποιοεῖται μὲ ἔννοιαν ὑποτιμητικὴν. Τὸ γεγονός εἶναι ὅτι, ἐνῶ οἱ Πατέρες δὲν εἶχον οἰανδῆποτε δοκητικὴν περὶ τῆς Βίβλου ἀντίληψιν, διὰ νὰ τονίσουν τὴν πραγματικότητα ὅτι ἡ ἐν τῇ Γραφῇ ἀλήθεια δὲν εἶναι ἀνθρώπινον κατασκευάσμα, ἐξῆραν τὸ μυστηριῶδες ἢ πνευματικὸν νόημα τῶν ἱερῶν κειμένων. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ ἱστορία δὲν εἶναι δι' αὐτοὺς ἀδιάφορος, καταντᾷ ὅμως, πράγματι, ἄνευ νοήματος χωρὶς τὴν διάστασιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἡ σύγχρονος κριτικὴ ἐρμηνευτικὴ θέτει ὅλην τὴν ἔμφασιν ἀντιθέτως εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀρχικοῦ ἱστορικοῦ πυρῆνος καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρχικὸν κήρυγμα καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ποικίλους ἐρμηνευτικούς ἀνασχηματισμούς αὐτοῦ. Ἐνδιαφέρεται νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν κειμένων τί ἔπραξεν ἢ πρὸ πάντων τί ἀκριβῶς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸ κριτήριον πάσης περαιτέρω θεολογικῆς ἢ ἄλλης ἀναπτύξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ὁποία διὰ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶναι καθ' ὅλα ἐπαινετὴ, ἐξ ἐπόψεως δὲ τοῦ τιθεμένου ὑπ' αὐτῆς στόχου ἰδιαζούσης σημασίας διὰ τὸ δόγμα, ἀφοῦ, καθὼς ἐσημειώθη ἤδη, ἱστορία καὶ ἀποκάλυψις εἶναι ἀδιαιρέτως συνδεδεμένοι· ἀμφιβολίαι ἐγείρονται ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην μέθοδον, ἡ ὁποία καὶ ἔντασιν ὑπὸ τινὰ μορφήν μεταξὺ τῶν ἀρχικῶν κειμένων καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ δέχεται, καὶ κατὰ τρόπον μᾶλλον ὑποκειμενικὸν πρὸς τὸ τέρμα κινεῖται, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ αἱ διάφοροι ἀπ' ἀλλήλων εἰκόνες ποὺ ἔχομεν σήμερον περὶ τοῦ ποῖος ἦτο ὁ ἱστορικὸς πυρῆν τῆς ἀποκαλύψεως

1. Βλ. π.χ. τὸ ἔργον τοῦ E. Ebeling, *Word and faith*, transl. ὑπὸ J. W. Leitch, London, SCM, 1963· P. A. A. Schmeier, *An introduction to the New Hermeneutic*, Westminster Press, Philadelphia, 1969· James Robinson, ἐνθ' ἄνωτ. Ἡ ἀναβίωσις τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἱστορίαν διακρίνεται σαφῶς εἰς τὴν πρὸς αὐτὴν στροφὴν τῶν μαθητῶν τοῦ Bultmann.

τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ Πατέρες δὲν ἀντιμετώπισαν εἰς τὰς ἐρμηνείας των τοιοῦτον πρόβλημα. Δι' αὐτοὺς δὲν ὑφίστατο οἰαδήποτε ἔντασις μεταξύ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος καὶ ἀρχικοῦ κηρύγματος· τὰ Εὐαγγέλια κατ' αὐτοὺς διηγοῦνται γεγονότα, τὰ ὁποῖα, ἄνευ ἀλλοιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ των χαρακτήρος, ἐρμηνεύονται πνευματικῶς ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης. Οἱ ἐρμηνευταὶ Πατέρες ἐπομένως αἰσθάνονται ὅτι, κατὰ τινὰ τρόπον, συνεχίζουν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πρὸς χάριν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν πνευματικὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν συγγραφέων. Ὁ ἐρμηνευτὴς δὲν εὐρίσκει εἰς τὸ κείμενον μόνον τὴν ἀνθρωπίνην γλῶσσαν· ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ κείμενον, διότι ἐκεῖ εὐρίσκει κυρίως τὸν λόγον τῆς ἀποκαλύψεως. Αὐτὸς δὲ ὁ λόγος δὲν εἶναι αὐτονόητος, διότι ἀπαιτεῖ προετοιμασίαν. «Ὁ ἔχων ὄτα ἀκούειν ἀκουέτω». Πρέπει ὁ ἐρμηνευτὴς νὰ εὐρίσκεται εἰς κάποιον συντονισμόν πρὸς τὸν συγγραφέα διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸν λόγον, νὰ τὸν ἐννοήσῃ καὶ νὰ τὸν μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς «θεολογικῆς» ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ κειμένου¹. Ἐνῶ ἡ νεωτέρα ἐρμηνευτικὴ ἐπιδιώκει νὰ φθάσῃ κατὰ τινὰ τρόπον εἰς τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἐκ τῆς ἱστορίας ἐν ἐρμηνευτικὸν κριτήριον, οἱ Πατέρες ἤρκοῦντο εἰς τὸ νὰ αἰσθάνωνται εὐρισκόμενοι ἐν ἐνότητι πρὸς ὅ,τι διὰ τῶν κειμένων των ἐπεδίωκον οἱ ἱερεῖς συγγραφεῖς. Εἶναι λίαν γνωστὴ ἡ σύγχρονος ἐρμηνευτικὴ τάσις, ἡ καλουμένη «ἱστορία τῆς συντάξεως καὶ ἐκδόσεως» τῶν ἱερῶν κειμένων (Redaktionsgeschichte). Ἡ μέθοδος αὕτη ἀναλύσεως τῶν Εὐαγγελίων δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν ἱερῶν κειμένων εἰς τὰς ἀρχικάς των πηγαίας, ἐξ ὠρισμένων καταστάσεων ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, προερχομένας φιλολογικὰς μορφάς, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐν τῇ καθόλου συναφείᾳ ἔννοιαν ἣν προσδίδει ὁ ἱερὸς συγγραφεὺς εἰς αὐτά. Ὑπὸ μίαν λίαν εὐρυτέραν ἔννοιαν, μία τοιαύτη Redaktionsgeschichte ὑπόκειται εἰς τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ Κανόνος, τῆς συλλογῆς δηλ. ὅλων τῶν κειμένων τῆς Κ.Δ. εἰς ἓνα τόμον ὡς ἱερὰν Βίβλον, κανονιστικὴν τῆς πίστεως καὶ πράξεως τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κριτήριον τῆς ἐπιλογῆς, ἡ ἐρμηνευτικὴ δηλ. ἀρχὴ δὲν εὐρίσκετο ἀπλῶς ἐντὸς τῶν κειμένων ἀλλ' εἰς τὴν κατάστασιν ποῦ ἐδημιούργησε, συνετήρησε, κατέγραψε καὶ ἀνεγνώρισε τὰ κείμενα αὐτά, δηλ. εἰς τὴν παράδοσιν. «Τὰ κριτήρια τοῦ ἐρμηνευτοῦ ἔρχονται ἐξωθεν, δὲν δύνανται νὰ καθορισθοῦν ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς ἢ κριτικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔχουν στερεοποιηθῆ ὑπὸ τῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας»². Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ Πα-

1. R. MacKenzie, Πῶς ὁ ἐρμηνευτὴς βλέπει τὸ ἔργον του, κατὰ μετάφρ. Μ. Ρούσσου, ἐν Προβλήματα Θεολογίας, Μάιος - Αὐγούστος, 1972, σελ. 7· ἐπίσης P. Benoît, Exégèse et Théologie Biblique, ἐν τῇ σειρᾷ Exégèse et Théologie, III, σελ. 1 - 13.

2. MacKenzie, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 11.

τέρες, ἐνῶ εἶναι ξένοι πρὸς τὰς νεωτέρας μεθόδους ἀναλύσεως τῶν κειμένων (ἱστορία τῶν μορφῶν, ἱστορία τῆς συντάξεως καὶ ἐκδόσεως), ἡ ὅλη των ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῆς βασικῆς ἰδέας τῆς *Redaktionsgeschichte*¹. Πρὸς κατανόησιν τοῦ πράγματος θὰ ἀναφέρωμεν ὠρισμένα παραδείγματα: Ἡ ὑπὸ τῆς Κ. Διαθήκης πνευματικὴ ἐρμηνεία τῆς Π. Διαθήκης ἦτο πολὺ εὐκόλον γὰρ τοῦς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν διάκρισιν μεταξὺ μιᾶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἱστορικῆς ἐρμηνείας, τῆς ἀσκουμένης ἄλλωστε ὑπὸ τῆς ἐβραϊκῆς Συναγωγῆς, καὶ μιᾶς πνευματικῆς, ἀνταποκρινομένης εἰς τὴν βαθυτέραν καὶ οὐσιαστικὴν πρόθεσιν τῶν ἱερῶν συγγραφέων, ἥτοι κατευθυνομένης πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν τελείωσιν. Ὅταν π.χ. ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος εἰς τὰ δύο πρῶτα κεφάλαια τοῦ Εὐαγγελίου του ἀφηγεῖται περιστατικὰ ἐκ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας τοῦ Ἰησοῦ, τὰ συνδέει πάντοτε μὲ προφητείας τῆς Π.Δ. Ἡ ἐκ Παρθένου γέννησις, ἡ γέννησις ἐν Βηθλεέμ, ἡ ἐπιστροφή ἐξ Αἰγύπτου, ὁ θρῆνος διὰ τὴν σφαγὴν τῶν νηπίων, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ναζαρέτ προλέγονται ὑπὸ τῆς Π. Διαθήκης. Τὸ εἶδος τοῦτο συνδέσεως τῶν δύο Διαθηκῶν ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ του σημασίᾳ δηλοῖ ὅτι ἡ βαθυτέρα πρόθεσις τῆς θρησκείας τῆς Π.Δ. ἦτο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὁ νέος λαὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅ,τι οἱ σύγχρονοί μας ρωμαιοκαθολικοὶ ἐξηγηταὶ ὀνομάζουν ὀλοκλήρωςιν τοῦ νοήματος τοῦ ἱεροῦ κειμένου (*sens plénier du texte*), ὄχι ἡ ἰδιαιτέρα ἱστορικὴ του συνάφεια ἢ τὸ γράμμα τοῦ κειμένου εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐπὶ μέρους, αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν². Καὶ οἱ Πατέρες, ὅταν ἐρμηνεύουν τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα, δὲν πολυπραγμονοῦν ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν διάστασιν ἐν τῷ κειμένῳ ἢ διὰ τὸ γράμμα εἰς τὰ ἐπὶ μέρους· οὐσιαστικῶς, τοῦς ἐνδιαφέρει ἡ «πρόθεσις» τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως, καθὼς αὕτη ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰδικὴν των συγκεκριμένην κατάστασιν. Γράμμα ἀπλοῦν καὶ ἱστορία δὲν ὑπάρχει δι' αὐτούς. Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουν ἐνίοτε οἱ ἴδιοι «γράμμα» εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι «γράμμα σὺν

1. Κατ' ἐξαιρετον τρόπον ἀνέπτυξε τὴν ἀποψιν ταύτην ὁ ἀμερικανὸς ἰησοῦτης ἐξηγητὴς T a d W. G u z i e (*Patristic Hermeneutics and Tradition*, ἐν τῷ περιοδικῷ *Theological Studies*, December 1971, vol. 82, σελ. 647 - 658). Πολλὰ ὀφείλει εἰς τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἡ παροῦσα μελέτη.

2. Ἡ θεωρία περὶ ὀλοκληρώσεως τοῦ νοήματος (*sens plénier du texte*) ἀποτελεῖ μίαν σύγχρονόν μας διατύπωσιν τῆς τυπολογίας τῶν ἀντιοχειανῶν θεολόγων. Βλ. τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος διεξοδικὴν μελέτην τοῦ διαπρεποῦς ἀμερικανοῦ βιβλικοῦ θεολόγου R a y m o n d B r o w n, *The sensus plénior of Sacred Scriptures*, Baltimore, St. Mary's University, 1955· ἐπίσης τὴν παρουσίαν τῆς μελέτης ταύτης ὑπὸ τοῦ P. B é n o i t, ἐν *Exégèse et Théologie*, I, σελ. 19 - 21· καὶ τοῦ αὐτοῦ περισπούδαστον μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον *La plénitude de sens des Livres Saints*, ἐν *Revue Biblique*, 1960, σελ. 161 - 196. Ἡ θεωρία αὕτη ἔχει ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ ἰδιαιτέραν θρησκευολογικὴν σημασίαν, ἀφοῦ ὀδηγεῖ προφανῶς εἰς τὴν κατ' ἀντιστοιχίαν κατανόησιν ὅλης τῆς κτίσεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς ἱστορίας εἰς τὸ πλῆρες αὐτῶν νόημα ἐν Χριστῷ.

πνεῦμα», δηλ. μνήμη τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος ἐν τῷ παρελθόντι σὺν πνευματικῇ ἐρμηνείᾳ· αὐτοὶ δὲ ἐνδιαφέρονται κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸ δεύτερον τοῦτο στοιχεῖον, τὴν πνευματικὴν δηλ. ἐρμηνείαν. Τὸ κῦρος τοῦ κειμένου δὲν ἐγγυᾶται κατ' αὐτοὺς αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον ἀλλ' ὁ ἐν αὐτῷ αὐτοαποκαλυπτόμενος Θεὸς ἐν τῇ αὐτομαρτυρίᾳ τῆς πίστεως. Ὁ ἀπλοῦς κριτικὸς τοῦ ἱεροῦ κειμένου δὲν δύναται νὰ ἀκούσῃ τὴν αὐθεντικὴν φωνὴν τοῦ κειμένου, διότι, ὅσονδῆποτε ἱκανὸς καὶ ἐπιτυχὴς εἰς τὰς ἀναλύσεις του καὶ ἂν εἶναι ὁ κριτικὸς, δὲν δύναται νὰ κρίνῃ τὴν αὐθεντικὴν φωνὴν τῆς Βίβλου, ἀφοῦ αὐτὴ τὸν κρίνει. Ἡ οὐσία τῆς παραδόσεως ἐγκείται κατὰ τοὺς Πατέρας εἰς τὸ νὰ εὐρίσκωνται ἐν ἐνότητι πρὸς τὴν πρόθεσιν τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἀντανταλοῦν καὶ ἐκφράζουν τὰ κείμενα τῆς Κ.Δ. "Ὅταν π.χ. ἐρμηνεύουν τὴν ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλίαν τοῦ Ματθαίου δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀναλυτικὰ στοιχεῖα τῆς περικοπῆς οὔτε ἐννοοῦν ταῦτα. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου ἐπιπέδου συνεχίζουν τὸ συνθετικὸν καὶ πνευματικὸν ἔργον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Τὸ θέμα τῶν πηγῶν, τὸ σύνολον τῆς ὁμιλίας ὡς φιλολογικὸν εἶδος δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει. Ὅλη των ἡ προσοχὴ συγκεντροῦται εἰς τὴν «πρόθεσιν» (intention : εἶναι ἡ λέξις ποὺ χρησιμοποιοεῖ ὁ T. W. Guzik) τοῦ Εὐαγγελιστοῦ τοῦ συνθέσαντος τὸ κείμενον καὶ τὴν πρόθεσιν αὐτὴν ἔχουν ὡς ὁδηγὸν των κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς περικοπῆς. Παρομοίως, ὅταν ἐρμηνεύουν μίαν περικοπὴν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, π.χ. τὴν περικοπὴν περὶ τοῦ ἐν Κανᾷ Γάμου, δὲν συζητοῦν τὰ ἐρωτήματα ποὺ θέτει ἡ σύγχρονος ἀναλυτικὴ ἔρευνα εἰς τὸ κείμενον· ἐνδιαφέρονται κυρίως διὰ τὴν φανεράν ἀλλὰ καὶ τὴν διαφαινομένην πρόθεσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Ἡ νεωτέρα ἔρευνα καὶ ὅλα τὰ στάδια τῆς πορείας της μέχρι σήμερον ἔδειξε, ὅχι βέβαια ἀδικαιολογήτως, μεγάλην ἐπιφύλαξιν πρὸς ὅ,τι κατὰ καιροὺς ὑπὸ παλαιοτέρων ἐρευνητῶν ἐνεφανίζετο ὡς διαφαινόμενον πνευματικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ ἱερὰ κείμενα. Σήμερον ὁμως τὰ ὑπομνήματα εἰς τὰ Εὐαγγέλια πλουτίζονται ὀλονέν καὶ περισσότερον μὲ τοιοῦτον πνευματικὸν καὶ συμβολικὸν ὕλικόν. Οἱ Πατέρες ἐρμηνευταὶ εἶχον ἰδιαίτεράν εὐαισθησίαν ὅχι μόνον διὰ τὴν σαφῆ ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὴν διαφαινομένην πρόθεσιν τῶν ἱερῶν συγγραφέων. Τοιουτοτρόπως, τὴν περικοπὴν τῆς μεταβολῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον συνέδεσαν πρὸς θέματα δογματικὰ ἢ εὐχαριστιακά, τὰ ὁποῖα εὐρίσκει τις σήμερον καὶ εἰς τὰ πλέον πρόσφατα ὑπομνήματα.

Συνηθίζουν πολλάκις νὰ ἐρμηνεύουν τὸν ἕνα συγγραφέα τῆς Κ.Δ. μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἄλλου· τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐρμηνεύουν ἐνίοτε παραθέτοντες τὴν σκέψιν τοῦ Παύλου, ἢ τὰνάπαλιν, τὰ Συνοπτικὰ Εὐαγγέλια παραθέτοντες τὸν Ἰωάννην ἢ καὶ τὰνάπαλιν κ.ο.κ. Τὸ κείμενον δὲν ἀναφέρει ἀπλῶς ἕνα λόγον ἢ μίαν ἀφήγησιν μεμονωμένην, ἀλλὰ εἴτε τὸ λόγιον εἴτε ἡ ἀφήγησις ἀποτελοῦν δι' αὐτοὺς θεολογικὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἰησοῦ ὡς τῆς ἀληθείας. Δὲν ἀρκεῖ ἐπομένως ἡ ἀπλῆ ἐξέτασις ἐνὸς κειμένου χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν

ἡ θεολογική του κατεύθυνσις ἢ ἡ τοιαύτη παράλληλος οἴουδήποτε ἄλλου ἱεροῦ συγγραφέως, προκειμένου νὰ ἐννοήσωμεν τὸν Ἰησοῦν. Εἰς τοῦτο οἱ Πατέρες δὲν πρωτοτυποῦν ἀλλ' ἐκφράζουσι τὴν ἐρμηνευτικὴν ἀρχὴν τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ἡ ὁποία ἤνωσε τὰ διάφορα κείμενα τῆς Κ.Δ. εἰς ἓνα καὶ ἀπετέλεσε τὸν Κανόνα. Ἡ ποικιλία τῶν ἐρμηνειῶν τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου, τοῦ προσώπου τοῦ Ἰ.Σ. πλέον συγκεκριμένως, δὲν ἤμπόδισε τὴν Ἐκκλησίαν νὰ εὕρῃ τὸ κοινὸν εἰς τὴν πρόθεσιν ὄλων αὐτῶν τῶν ἐρμηνειῶν¹.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν καὶ τῶν ἀποστάσεων, ἡ Ἐκκλησία τῶν πρώτων αἰώνων δὲν εἶχε βαθεῖαν συνείδησιν τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων συγγραφέων τῆς Κ.Δ. διαφορῶν, ποὺ ἀναδεικνύει ἡ σύγχρονος ἀναλυτικὴ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος μετὰ περισσῆς σοφίας καὶ ἐπιδεξιότητος. Διάφοροι αἵρέσεις τῆς ἀρχικῆς ἐκείνης ἐποχῆς παρουσίαζαν ὡς κύριον ἐκπρόσωπον καὶ ἐκφραστὴν τῶν ἀπόψεων των τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν συγγραφέα τῆς Κ.Δ. Ἡ ἔνωσις πάντων τούτων εἰς μίαν σύνθεσιν δὲν ὑπῆρξεν ἔργον συμπτωματικόν, δηλ. ἐξωτερικόν, ἀλλ' ὑπῆρξεν ὁ καρπὸς μιᾶς εὐρέως φάσματος ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ Ἐκκλησία ἠδυνήθη νὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐκφραζόμενον. Ἡ ἱστορία τοῦ Κανόνος εἶναι μία περιπετειώδης ἱστορία. Εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν ἴδῃ τις ἐκ τῶν ἔξω μόνον· τότε ὁμοίως ἔχει χάσει τὸ οὐσιαστικὸν Leitmotif. Ἐκ τῶν ἔσω, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς θεωμένη, ἡ ἱστορία τοῦ Κανόνος ἀποκτᾷ τεράστιον ἐνδιαφέρον ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας². Δι' αὐτούς, πράγματι, καθὼς σημειοῖ ὁ Leon Dufour «ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία ἀποβαίνει τῷ ὄντι βιβλικὴ θεολογία. Ἐπιτρέπει τὴν τοποθέτησιν τῶν ἐπὶ μέρους παραδόσεων ἐντὸς μιᾶς γενικωτέρας συνθέσεως»³.

Διὰ τοὺς Πατέρας, ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι οὔτε ὁ κόσμος οὔτε πέραν τοῦ κόσμου, δὲν εἶναι ἡ ἱστορία οὔτε ἡ ἀρνησίς της, ἀλλ' ἡ μεταμορφωμένη κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότης καὶ ἓνας μεταμορφωμένος κόσμος, ἡ «καινὴ κτίσις». Ἡ ἐρμηνευτικὴ των ἀρχή, παρὰ τὴν χρῆσιν πλατωνικῶν ἢ ἀριστοτελικῶν μορφῶν, δὲν εἶναι οὔτε πλατωνικὴ οὔτε ἀριστοτελικὴ ἀλλὰ βιβλική. Ὑπάρχει δι' αὐτούς μία συνέχεια πνευματικὴ μεταξὺ Π. Διαθήκης - ἀποκαλυπτικοῦ ἐν Χριστῷ γεγονότος καὶ τοῦ χρόνου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συνέχεια αὕτη τοῦ μυστηρίου τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς σωτηρίας ἐκφράζεται κατὰ δύο τρόπους: διὰ μιᾶς ὀριζοντίου γραμμῆς, ἡ ὁποία δηλώνει τὴν συνέχειαν τοῦ μυστηρίου διὰ τῶν τριῶν τούτων σταδίων· καὶ διὰ μιᾶς πρὸς τὰ ἄνω ἀγοῦσης γραμμῆς, ἡ

1. Βλ. T. W. Guzio, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 652 - 655.

2. Βλ. K. H. Ohlig, Woher nimmt die Bibel ihre Autorität, Zum Verhältnis von Schriftkanon, Kirche und Jesus, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1970.

3. Τί προσφέρει ὁ ἐρμηνευτής, ἐν Προβλήματα Θεολογίας, μεταφρ. Η α ν. Φ ὠ σ κ ο λ ο υ, 1972, 8, σελ. 47.

ὅποια δηλώνει τὸ σωτηριῶδες γεγονός ὄχι ἐν τῇ ἱστορικῇ του συνεχείᾳ, ἀλλ' ὡς τὸ πλήρωμα τῆς ἱστορίας. Δὲν αἰσθάνονται δηλ. τὴν ἀνάγκην κάποιας ἐπιστροφῆς εἰς τὸ ἱστορικὸν παρελθόν, διὰ νὰ συναντηθοῦν ἐκεῖ μὲ τὸ ἀποκαλυπτικὸν γεγονός, ἀφοῦ τοῦτο εἶναι εἰς αὐτοὺς ἀντικειμενικῶς παρὸν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πνευματικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ ἡ ἐπὶ ἐνὸς ἄλλου ἱστορικοῦ ἐπιπέδου συνέχισις τῆς πνευματικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀρχικοῦ γεγονότος ὑπὸ τῶν πρώτων μαρτύρων, ὑπὸ τῶν κειμένων τῆς Κ. Διαθήκης. Ἡ ἀνοδικὴ γραμμὴ ἐρμηνεύει τὸν Χριστὸν ὡς τὸν μεταμορφωτὴν τῆς ἱστορίας, τείνει δὲ εἰς ὀλόκληρον τὴν Π. Διαθήκην νὰ διακρίνη τύπους ἢ σύμβολα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ὀριζόντιος γραμμὴ, ἡ ἀναλύουσα τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου Ἰσραὴλ δὲν διακρίνει παρὰ ἐπιπολαίας ὁμοιότητας μεταξὺ μορφῶν καὶ γεγονότων. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ διαμάχαι μεταξὺ Ἀλεξανδρινῶν καὶ Ἀντιοχέων ἐξηγητῶν τῆς Γραφῆς δὲν ἦσαν παρὰ ἐκφρασις τῆς προσπαθείας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας νὰ διατηρήσῃ τὰς δύο ταύτας γραμμάς ἐν ἰσορροπίᾳ. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολή, ἐρειδομένη εἰς τὴν πλατωνικὴν τριχοτομίαν, διέκρινεν ἀπὸ τοῦ Ὄριγένους καὶ ἐξῆς μεταξὺ σωματικῆς ἢ ἱστορικῆς, ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ἐρμηνείας, εἶχε δὲ χαρακτηριστικῶς ἐντονὸν τὴν τάσιν πρὸς τὸ κεκρυμμένον τῶν Γραφῶν νόημα. Ἡ Ἀντιοχειανὴ Σχολή, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀριστοτελικῆς τελολογίας, ἀνεζήτησε τὸ βαθύτερον νόημα ὄχι πέραν τοῦ γράμματος ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ, ἀνεζήτησε δὲ εἰς τὸ γράμμα καὶ τὴν ἱστορίαν τὸ πνευματικὸν νόημα. Καθὼς σημειώνει Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ: «οὐδὲ γὰρ ἐναντιοῦται ἡ ἱστορία τῇ ὑψηλοτέρᾳ θεωρίᾳ. Τοῦναντίον δὲ κρηπίς εὐρίσκεται καὶ ὑποβάθρα τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων» (Προοίμ. εἰς ψαλμ. 8821 ἐξ.). Καὶ ἀλλαχοῦ παρατηρεῖ: «Ταῦτα γὰρ οὐδὲ τὴν ἱστορίαν ἀθετεῖ, οὐδὲ τὴν θεωρίαν ἐκβάλλει, ἀλλ' ἡ μεσότης αὕτη καὶ ἡ ἐμπειρία ἡ κατὰ τὴν ἱστορίαν καὶ θεωρίαν, καὶ Ἑλληνισμοῦ ἀπαλλάττει... καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμόν οὐ καθέλκει» (Αὐτόθι, 8823 ἐξ.)¹.

Ἡ σύγχρονος ἀναλυτικὴ κριτικὴ ἀρχίζει τὸ ἔργον τῆς ἀπὸ ἑνα κείμενον ποὺ ἐκφράζει τὸ χριστιανικὸν μυστήριον κατὰ ἰδιάζοντα τρόπον· διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐρμηνευτικὴν ἀρχὴν τὸ ἔργον ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μυστήριον ποὺ ἐκφράζεται εἰς τὸ κείμενον. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ προσοχὴ τῆς πρώτης ἐνίοτε ἐξαντλεῖται εἰς τὸ κείμενον, εἰς τὰ φιλολογικὰ δηλ. καὶ ἱστορικὰ δεδομένα, τῆς δευτέρας ἢ προσοχῆ ἀναλίσκεται εἰς τὸ μυστήριον καθ' ἑαυτὸ ὄχι μόνον ἐπὶ παραμερισμῶ ἐνίοτε τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν δεδομένων ἀλλ' ἔστιν

1. Περὶ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἔργου τῶν δύο Σχολῶν ὑπάρχει πλουσία βιβλιογραφία. Βλ. R. Grant, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 57 - 79· ἐπίσης M. Σιώτου, Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ὡς ἐρμηνευταὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐν Ἀθήναις 1963, σελ. 43 ἐξ.: The Cambridge History of the Bible, Cambridge, I, 1970, σελ. 454 - 509.

ὅτε καὶ ἐπὶ πλήρει καταφρονήσει αὐτῶν. Ὅπως ὁ φυσικὸς ἐξετάζει τὸν κόσμον ὡς ἀντικείμενον χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ νόημά του, τοιοῦτοτρόπως ἐνίοτε ὁ θεολόγος ἐξετάζει τὰ ἱερὰ κείμενα ὡς ἱστορικὰ προϊόντα καὶ ὄχι ὡς ἐκφραστικὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ τὰ ἱερὰ κείμενα δὲν ἐγράφθησαν διὰ νὰ περιγράψουν τὸν κόσμον ἢ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσουν τὸ βαθύτερον νόημα ἀμφοτέρων. Ἡ δὲ οἰκείωσις τοῦ βαθυτέρου τούτου νοήματος εἶναι δυνατὴ παρὰ τὴν πλημμυρῆ ἐκτίμησιν τῶν ἐκ τῆς φύσεως ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας περιεχομένων εἰς τὰ κείμενα στοιχείων. Ἡ ἐντὸς τῆς κοινότητος ζῶσα συνέχεια τοῦ παρελθόντος προφυλάσσει τὸν ἑρμηνευτὴν ἀπὸ τῆν ἐκπτώσιν ἐκ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ πυρῆνι αὐτῆς χωρὶς ὅμως νὰ τὸν προστατεύῃ ἀπὸ οἰασδήποτε ἄλλου εἴδους πλάνης. Εἶναι πληθὺς ὁλόκληρος αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ πατερικὴ ἐξήγησις τῶν κειμένων εἶναι λανθασμένη ὡς πρὸς τὸ γράμμα· παρὰ ταῦτα, ἡ λανθασμένη αὐτὴ ὡς πρὸς τὸ γράμμα ἐξήγησις μεταφέρει εἰς τὴν ἐκάστοτε συγκεκριμένην κατάστασιν τοῦ ἑρμηνευτοῦ τὸ μυστήριον ποὺ ἐκφράζει τὸ κείμενον εἰς τὸ σύνολόν του¹. Τοῦτο, ὡς ἐπανελημμένως ἐτονίσαμεν, δὲν σημαίνει ἀπόρριψιν τοῦ γράμματος, τῆς ἱστορίας ἢ τοῦ κόσμου. Τοιαῦται τοποθετήσεις ἀφοροῦν εἰς ἄτομα, ὄχι εἰς τὴν ἑρμηνευτικὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαύτη ἀπόρριψις θὰ μετέτρεπε τὸν χριστιανισμόν εἰς ἑλληνιστικὸν μυστήριον καὶ θὰ ἐστέρει τοῦτον τοῦ ἱστορικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ καὶ βιβλικοῦ του χαρακτῆρος. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐγκεῖται διὰ τὸν χριστιανισμόν ἡ σημασία τοῦ γράμματος καὶ τῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξακρίβωσιν τῶν ὁποίων ἔχει μετὰ τόσου ζήλου ἐπιδοθῆ ἢ σύγχρονος ἑρμηνευτικῆ προσπάθεια. Εἶμαι βέβαιος ὅτι οἱ ἄλλοι διακεκριμένοι ὁμιληταὶ θὰ ἐξάρουν τὸ σημεῖον τοῦτο. Οἱ ἑρμηνευταὶ Πατέρες δύνανται πολλὰ νὰ διδάξουν ἡμᾶς σήμερον διὰ τῆς ἐπισημάνσεως τοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ κρυπτομένου μυστηρίου, τὸ ὁποῖον ὡς ζῶσα ἐν τῷ παρόντι παρουσία συναντᾷ ἡμᾶς ἐντὸς τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν τῆς ζωῆς καὶ ὄχι ἀπλῶς διὰ μιᾶς εἰς τὸ παρελθὸν ἀναδρομῆς.

* * *

Εἶναι ἱκανὰ τὰ ἀνωτέρω πρὸς περιγραφὴν τῆς φύσεως τῆς ἑρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεκταθῶ εἰς τὰς ἀδυναμίας ποὺ παρουσίασεν ἡ ἑρμηνευτικὴ τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου κατὰ τὴν πατερικὴν περίοδον. Εἶναι εἰς πάντα γνωσταὶ π.χ. αἱ ὑπερβολαὶ τῆς ἀλληγορικῆς ἢ μυστικῆς ἑρμηνείας τῶν ἱερῶν κειμένων, ὅταν ἐχάανετο ἡ ἰσορροπία τῆς ἀνοδικῆς πρὸς τὴν ὀριζόντιον γραμμὴν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ γράμ-

1. Βλ. M. Wiles, *The Spiritual Gospel, The interpretation of the Fourth Gospel in the Early Church*, Cambridge, 1960, σελ. 112 ἐξ.

ματος. Ἡ γενομένη ἔξαρσις τῶν ἀρετῶν τῆς πατερικῆς ἐρμηνείας ἔγαντι ὠρισμένων μονομερῶν ἀπόψεων τῆς συγχρόνου ἐρμηνευτικῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ εἰσηγήσει ἔχει τὴν ἐννοίαν τῆς συμβολῆς τῶν Πατέρων εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ συγχρόνου μας ἐρμηνευτικοῦ προβλήματος. Τὴν ριζικὴν ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἔρευναν τῶν ἱερῶν κειμένων ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐπιστήμῃ καὶ τὴν σπουδαιότητά της διὰ τὴν Ἐκκλησίαν οὐδεμία σήμερον ἐκκλησιαστικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ δύναται νὰ ἀγνοήσῃ. Ἄς σημειωθῇ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐρμηνευταὶ ἐχρησιμοποίησαν μεθόδους, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν χρήσει μεταξὺ τῶν Ἑθνικῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων τῆς ἐποχῆς των¹. Δύναται ὅμως ἡ Πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ νὰ εἴπῃ λόγον ὀδηγητικὸν εἰς τὴν σύγχρονον ἐρμηνευτικὴν προσπάθειαν εἰς τὰ ἐξῆς σημεία :

α) Ἡ ὀρθὴ ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κειμένων δὲν εἶναι δυνατὴ ἐκτὸς τῆς ἐμπειρίας τῆς χριστιανικῆς κοινότητος. Ἄνευ αὐτῆς οὔτε κείμενα θὰ εἶχομεν οὔτε ὀρθὴν κατανόησιν αὐτῶν. Ἡ ἐρμηνευτικὴ αὕτη ἀρχὴ παραγνωρίζεται ὑπὸ ὠρισμένων συγχρόνων ἀντιϊστορικῶν τάσεων. Ὅπισθεν δηλ. τῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, ἡ ὁποία κοινωνεῖ, κατὰ τὴν βιβλικὴν ἀντίληψιν, συνεχῶς μετὰ τῆς ἱστορίας διὰ μιᾶς «κοινότητος» ἀνθρώπων. Τὰ κείμενα ποὺ ἔχομεν πρὸς ἐρμηνείαν εἶναι καρπὸς αὐτῆς τῆς ἀγαπητικῆς τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ Νοήματος κοινωνίας πρὸς ἡμᾶς. Ἡ κοινωνία αὕτη εἶναι συνεχῆς καὶ δυναμικῶς κατατείνει πρὸς τὴν ἱστορικὴν τελείωσιν. Ἡ σύγχρονος ἐρμηνευτικὴ δὲν ἔχει ἀνεπτυγμένην αὐτὴν τὴν αἴσθησιν τοῦ μυστηρίου τῆς συνεχοῦς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Ἀληθείας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Διὰ τοὺς Πατέρας ὁ Χριστός, ὑπὸ τινα μορφήν, καθωδήγει τοὺς Ἑβραίους πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἢ ἀκόμη καὶ τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ Ἰησοῦ καὶ ζῆ ἐν ὀργανικῇ ἐνότητι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Του, ἐρμηνεύων ἑαυτὸν πρὸς αὐτὴν εἰς ἐκάστην συγκεκριμένην αὐτῆς κατάστασιν. Οἱ Πατέρες ἐξῆραν τὴν ὀργανικὴν ταύτην ἐνότητα μεταξὺ ἀντικειμενικῆς παρουσίας τοῦ Μυστηρίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος καὶ εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς προσέξωμεν.

β) Ἡ σύγχρονος ἐρμηνευτικὴ ἐργάζεται ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς συνειδήσεως ἐνὸς κενοῦ μεταξὺ παρελθόντος καὶ παρόντος, αἰσθάνεται δὲ δυσχέρειαν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ὀργανικῆς ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς συνεχοῦς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐνότητος μεταξὺ παρόντος καὶ παρελθόντος. Τοῦτο διότι ἡ ἐξήγησις της εἶναι λίαν ἐντόνως προσανατολισμένη πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ ὀλιγώτερον πρὸς τὸ μυστήριον τῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐμπιστεύεται εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀποκάλυψιν, δείχνει δυσπιστίαν πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς ἀληθείας, ἀπαξ αὕτη ἀποκαλυφθῆ, νὰ διατηρήσῃ ἑαυτὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ζῶσαν. Εἰς τοῦτο

1. Βλ. G. Ebeling, Hermeneutik, ἐν Religion in der Geschichte und der Gegenwart, III, στ. 245 ἐξ.

ἡ πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ διακρίνει κραυγαλέαν ἀσυνέπειαν, ἐρμηνεύει δὲ τὰ ἱερά κείμενα ὡς προσανατολισμένα περισσότερο πρὸς τὸ νόημα ἢ τὸ μυστήριον τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ζωῇ τῆς συνεχιζομένης ἱστορικῆς κοινότητος, ἢ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἱστορίας ὡς γεγονότων ἢ γεγονότος ἐν τῷ παρελθόντι. Δὲν ἀγωνιοῦν δι' οἰκνδήποτε διάστασιν μεταξύ κηρύγματος καὶ ἀποκαλυπτικοῦ γεγονότος χάρις εἰς τὴν πίστιν των εἰς τὴν συνεχῆ ἀντικειμενικὴν παρουσίαν τῆς Ἀληθείας ὡς ἀγαπητικῆς ἐνεργείας ἐν μέσῳ ἡμῶν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὐτε τοὺς τρομάζουν αἱ διαφοραὶ ὡς πρὸς τὰς μορφάς, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχη ἐνότης κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν σκοπὸν.

γ) Τὴν σύγχρονον ἐρμηνευτικὴν τάσιν χαρακτηρίζει ἡ ἀνάλυσις καὶ ἡ ἀπομόνωσις τῶν στοιχείων. Τοῦτο, μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ ἀποτελεῖ ἀπαίτησιν αὐτῆς ταύτης τῆς ἐρέυνας. Εἶναι ὅμως προφανῆς ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ ὁ κίνδυνος νὰ ἀπολέσωμεν τὴν ὄρασιν μιᾶς πραγματικῶς ὑπαρχούσης συνθέσεως. Ἡ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ τῶν Πατέρων ὑπῆρξε συνθετικὴ, ἀφοῦ ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ εὕρισκῃ παντοῦ τὸ κοινὸν ὑπόβαθρον, τὸ κοινὸν μυστήριον καὶ νόημα. Τὸ ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα τῆς θεολογίας καὶ σήμερον ἐγκεῖται ἀκριβῶς εἰς τὴν εὔρεσιν τῆς ὀρθῆς ἰσορροπίας ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως με ἀρχὴν τὴν «καινὴν κτίσιν», τὴν μεταμόρφωσιν τῆς ἱστορίας καὶ τὴν πορείαν πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἐν Χριστῷ τελείωσιν.